

24. Sao Paulo Bienali

Güney Amerika'nın en eski ve en önemli sanat bienalinin bu yıl yirmidördüncüsü gerçekleştirildi. Konusu "antropofaji", yani insan eti yemek olan bienal güncel dünyaya yönelik kapsamlı eleştirel bakışlara olanak veren bir ortam oluşturuyordu.

24. Sao Paulo Bienali'ne yoğunluk kazandırmak üzere seçilen ortak tema "Antropofaji", yani insan yiyicilik idi. Avrupa merkezli sanat tarihine aykırı kurulan bu tema, çok yönlü anlamları ile şairane ve eleştirel yorumlamalara fırsat vermekte. Daha da önemlisi Brezilya bakışlı bir sanat öyküsü sunuyor. Bienalin katılımcılara dağıttığı antropofaji ve yamyamlığın binbir tarifinden birkaçını sıralamak gerekiyor. Bunlar serginin uzanımlarından bir kısmını oluşturmuş: Tabunun toteme dönüşümü; Yıkım; Açlık; Yamyamlık- taze insan eti yemek; Yamyamlık-Bir insanı yemek; Kimlik eksersiz (sadece kimlik arayışı değil); Siyasi ötekinin ölümü; Melezlik; Irk karıştırmak; Brezilyalılık; Savaş (Dali, Magritte, Siqueiros, Toorop için); Bulanıklaştırıcılık, metafor, ışığın yamyamlanması; Soykırım; Kültürleri yok etmek; Otofaji (kendini yemek), kişinin kendisiyle alakalı olması, kendine zarar veren; Üstüne geçirmek; Kültürleşmek; Fotoğraf (insanın ruhunu çalmak anlamında); İsim serpiştirmecilik; bireysel programlı yamyamlık (seri katiller); Paröalarına ayrılmış beden; Kendini egzotikleştirmek; Başka kültürler üzerinden kendi kültürünü kurmak; Simgesel takas; Arzu; İçine almak; Levi-Strauss, yapısalcılık; Freud; Cinsel faaliyet (yemek); çok dillilik; Kaynak göstermeden yürütmek; Hayatta kalmak; Kilisede şarap ve ekmek ayini (Eucharist).

Brezilyalı yazar Oswald de Andrade'nin 1928 yılında yazdığı Antropofajist Manifesto'dan seçme bölümlerde sergiye bir başka uyarıcı eksen getirmekte: "Bizi sadece antropofaji birleştirir. Sosyal anlamda, ekonomik anlamda, felsefi anlamda... Dünyanın tek yayası. Bütün bireyselliklerin örtülmüşlüğü, bütün kolektif eylemler, bütün dinler, bütün barış antlaşmaları... İlgimi çeken yegane şey benim olmayan, insanların koyduğu yasalar, antropofajicilerin yasaları... Gerçeği giysi rezil etti, su geçirmezlik iç dünyayı dış dünyadan ayırdı, giysili adama tepki, Amerikan filminden al haberi... Güneşin çocukları,

ölümlülerin anası, bulunup çılgınca sevilen, nostaljinin bütün ikiyüzlülüğüyle, göçmenler, köleler ve turistler tarafından. Koca yılanın memleketinde. Çünkü ne gramer kitaplarımız vardı ne de eskimiş sebzeler biriktiriyorduk. Şehir, varos, sınır ve kıta nedir bilmezdik. Biz Brezilya haritasında tembel bir noktaydık... Kahrolsun muhafaza edilen bilinç... Kahrolsun geri dönüşümlü dünya ve nesnel fikirler. Cesetlere dönmüş, dinamik düşünce sınırlanmış, düzenin kurbanı birey, klasik hakkaniyetsizliğin kaynağı, romantik hakkaniyetsizliğin kaynağı. Ve içerideki fetihlerin unutulması. Yollar, Yollar, Yollar, Yollar, Yollar, Yollar, Yollar, Yollar... Bizde komünizm çoktan vardı, çoktan gerçeküstüydük biz, Altın çağ... Adamın birine sordum yasa nedir diye. Yasa mümkün olanın denenmesinin garanti altına alınmasıdır dedi. Adamın adı Saçmalık idi. Ben de yutuverdim onu... Kahrolsun misyonerlerin gerçekleri...Spekülasyonda bulunmadık. Ama tahmin etme kudretimiz ve siyasetimiz vardı ve siyaset paylaşımın ilmidir... Portekizli Brezilyayı keşfetmeden önce Brezilya mutluluğu keşfetmişti... Kahrolsun hafıza, adaletlerin kaynağı... Kahrolsun sosyal gerçeklik, giysili ve baskıcı, Freud'un kaydettiği – kompleksiz gerçeklik, delirmeden, fahişeleşmeden..."

Son yıllardaki bienaller küreselliğe koşut olarak ulusal modelden ayrıldı. 1995 ve 1997 İstanbul Bienalleri, Johannesnurg, Kwangju ve diğerleri, Venedik tarzına gıpta etmiyor. Eskiden sadece Amerikan vatandaşlarına açık olan Whitney Bienali bile, önce NAFTA'ya uygun olarak Meksika ve Kanada'yı içine alarak sınırlarını genişletirken, ardında da Amerika'da oturan herkesi kapsamına aldı. Coğrafya ve ulus temelli dönemli sergiler tarihe karışıyor. Sao Paulo'da ise hem ulusal bir bölüm var, hem de dünyanın Afrika, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Asya. Orta Doğu, Avrupa, Pasifik'ten oluşan yedi bölgesini kapsayan bir sergi. "Tarihi Çekirdek" adlı farklı bir bölümde ise sergiye Brezilya bakışlı, yerleşik bir müze kalitesinde Modern sanat tarihi sunuluyor. Bu müze, Brezilya ve Latin Amerika'nın, Modern sanat tarihindeki olağanüstü önemli olan yerini, alışık olduğumuz bir tarihsel sıralama içinde değil, yoğunluğa ve bağlantılamalara önem veren kümeler halinde gözden geçirmekte. Bu revizyondan orta ve doğu Avrupa ve Japonya nasibini almıyor, ancak revizyonist sanat tarihinin bu derecede somutlaşması

bile radikal bir öneri.

Serginin uluslar bölümünün kataloğunun girişinde şu yazı göze çarpmakta: "Bir ülkenin güncel sanat faaliyetini bir sanatçının işleriyle ifade etmek imkansızdır" (John Tupper, Kanada'yı temsil eden küratör). Bu Sao Paulo'nun her ülkeden bir sanatçı sınırlamasına karşı çıkmakta. Bienalin baş küratörü Paulo Herkenhoff ise, yazısını, bu bölümün varoluşunu ve imkansızlığını anlatmak üzere 1970 yılında Amerika'da yapılan bir sergiye katılan iki Brezilyalı sanatçıdan alıntı yaparak bitiriyor: "Ben burada, bu sergide, ne bir milleti ne de bir kariyeri savunmak için varım (Cildo Meireless); "Ben burada ne Brezilya'yı temsil ediyorum, ne de bir başka şeyi" (Hélio Oitica). Sergiye Türkiye'den katılan Hüseyin Alptekin de, düzenli ekonomilerin sınırlarındaki kültürlerarası görüntü sistemlerinin dolıştığı alanların yamyamlığına şahitlik eden bir proje yaptı. "Capa City" adlı bu iş insanın aklına kolay kolay gelmeyecek şehirlerin adlarından alınan otuz iki otelin işaretlerinden fotoğraflanmış ve akan bir ışıklı yazı ile donatılmıştı. Farklı bir kültürü temsil etmeye şiddetle karşı koyan "Capa City", hem İstanbul'un hem de Sao Paulo'nun kapasiteleriyle paralellik kurmakta, neşeli ve nükteli bir şekilde cıvıdamaktaydı.

Temsil sorunu serginin Ortadoğu bölümünün küratörleri olarak benim ve İsraili küratör Ami Steinitz için de söz konusu idi. Biri Türkiyeli ötekisi ise İsraili küratörler olarak bölgenin içinde, Arap aleminin dışındaydık. İki ülkenin son zamanlardaki askeri ve siyasi ittifakı bir yana, Yahudiler ve Türkler Ortadoğu'da işgalci ve Batı sultasındaki iki millet olarak algılandıkları için, birey, millet ve devletin aynı şeyler olmadıklarını anlatmanın zorluğu söz konusuydu. Ortası yanan, çeperleri kaynayan bu bölgeye yaklaşırken, mümkün olduğunca çok sanatçıyla ilişki kurmak, kendimizi de devreden çıkartmak niyetindeydik. Yani, sergiye Türkiye ve İsrail'den sanatçılar almayacaktık, ve sadece Ortadoğu'da yaşayan sanatçılar bulunacaktı. Ne de olsa, yerinden yurdundan edilmiş sanatçılar sergiye halen yaşadıkları bölgelerden de katılabilirdi. Nitekim de öyle oldu, Avustralya'dan sergiye katılan sanatçılardan biri de Kıbrıs asıllı Mutlu Çerkez'di.

Bölgedeki sınırlamalar (güncel sanat kültürünün ve kurumların zaafı, kamusal alanın bir yandan İslam kültürünün yoğun baskısı altında olması, vs.) da eklenince araştırma sürecinden ve sanatçıları seçtikten sonra karşılaştığımız zorluklara dayanamayıp projeyi iptal ettik. Türkiye ve İsrail'den toplam dört sanatçıya karar kıldık. Bunlar Sukha Glotman, Halil Rabbah, Halil Altındere ve Bülent Şangar'dı. Ortadoğu'dan bir sergi yapmanın sorunsalları başlı başına bir konu. Hatta, Türkiye ve İsrail'in bölgenin neresine oturduğu, ve coğrafya temelli sergilerin meşruiyeti de tartışılabilir., ama bunlar bir başka yazının konusu.